

К.В. Кравченко, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Кравченко К.В.

Управління конкурентоспроможність вищим навчальним закладом

В статті розглянути основні проблеми з управління конкурентоспроможності вищим навчальним закладом, досліджено термін визначення «конкурентоспроможності вищого навчального закладу», з'ясовані етапи і процедури управління вищим навчальним закладом. Пропонується програма щодо підвищення конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг.

Ключові слова: конкурентоспроможність, система управління, вищий навчальний заклад, освітні послуги.

Кравченко Е.В. «Управление конкурентоспособностью высшего учебного заведения»

В статье рассмотрены основные вопросы и проблемы управления конкурентоспособностью высшего учебного заведения, раскрыто понятие «конкурентоспособность высшего учебного заведения». Рекомендуются алгоритм разработки программы повышения конкурентоспособности на рынке образовательных услуг.

Ключевые слова: конкурентоспособность, система управления, высшее учебное заведение, образовательные услуги.

В умовах переходу освітньої діяльності до ринку відносини змагальності, що характерні для економіки, змінюються відносинами конкуренції, особливо між вищими навчальними закладами (ВНЗ). Це спонукає ВНЗ розвивати матеріально-технічну базу, поліпшення якості викладання, що мобілізує заклад у ринкових умовах. Здебільш більшість населення прагне отримати вищу освіту, тому перед ним стає жорсткий відбір освітніх закладів, які прагнуть працювати на ринку, що в свою чергу, призвело до появи конкуренції між ВНЗ. Входження України в Європейський освітній і науковий простір суттєво

загострює конкурентну боротьбу між вітчизняними і зарубіжними ВНЗ. У результаті чого вітчизняні ВНЗ виявляться практично неконкурентоспроможними по відношенню до іноземних.

За таких умов все більше уваги необхідно приділяти управлінню конкурентоспроможності ВНЗ, використовуючи відповідні стратегії до чинників, які мають пряму залежність до підвищення конкурентоспроможності. А це, у свою чергу, визначає необхідність даного дослідження, яке спрямоване на визначення тих стратегій, які забезпечують формування і підвищення конкурентоспроможності. З іншого боку, проблема управління конкурентоспроможністю ВНЗ набуває особливої актуальності у зв'язку з прогнозованим демографічним спадом, наслідком якого буде скорочення попиту на освітні послуги.

Метою статті є визначення концепцій і механізмів управління вищим навчальним закладом, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності в сучасних умовах надання освітніх послуг.

Управління конкурентоспроможністю у сфері надання освітніх послуг є новим об'єктом дослідження управлінської науки як в Україні, так і інших країнах. Значний внесок у розвиток теорії освітнього менеджменту зробили зарубіжні і вітчизняні вчені, серед яких Ю.Є. Петруня, М.Я. Матвіїв, І.В. Іванова, Л.М. Карамушка, М. Ніязова, О. Кратт, Б. Корольова, С.О. Мамонтов, Т.Є. Матвіїв, Т.Є. Оболенська, Н.М. Ушакова, Є.М. Хриков та інші. Деякі аспекти якості роботи та конкурентоспроможності ВНЗ розглядали В. Заболотний, А.М. Тибіня, З.І. Домбровський, Т. Решетілова, Ю. Петруня, І. Лошенюк, а також російські науковці Ю. Адлер, Г. Воробйов, Е. Гафборонова, В. Балабан, І. Кравченко, Н. Нікітіна, Ю. Рубін, Х. Фасхієв, О. Білаш, В. Лазарев. При цьому питання, пов'язані з особливостями управління вищими навчальними закладами, у них висвітлено недостатньо і вимагають додаткових досліджень.

Аналіз літературних джерел дозволив виявити відсутність єдиного визначення поняття «конкурентоспроможність вищого навчального закладу»,

тому визначення терміну має важливе значення щодо отримання наукової точки зору та практичного результату.

Так, Н.І. Панченко визначив конкурентоспроможність ВНЗ як потенційні можливості з надання відповідного рівня освітніх послуг, що задовольняють потреби суспільства при підготовці висококваліфікованих спеціалістів, а також необхідність розробки, створення та реалізацію науково-методичної та науково-технічної продукції як на сучасному етапі, так і в майбутньому [4]. Дане визначення спрямоване на перевагу соціальних інтересів, але не розкриває потенціал самого вищого навчального закладу. Надання освітніх послуг не визначає достатній рівень конкурентоспроможності вузу та здатності протистояти реальним конкурентам на ринку освіти.

Визначення І.Б. Ромонової «конкурентоспроможність – це властивість вищого навчального закладу, яка визначає долю релевантного ринку освітніх послуг, що належать даному вузу, та можливість протистояти перерозподілу ринка на користь інших суб'єктів» [5]. Недосконалість цього визначення залежить від показника економічної діяльності ВНЗ, що відображає його дійсний та перспективний стан на деяких сегментах ринку.

Р.О. Фатхутдінов відмітив, що конкурентоспроможність вищого навчального закладу це: «...1) підготовка спеціалістів, які в змозі вести конкуренту боротьбу на внутрішньому та зовнішньому ринку праці; 2) спроможність розробляти конкурентні інновації в області освіти; 3) вміння вести ефективну політику в усіх сферах своєї діяльності» [7].

У наукових працях автори намагаються розглядати конкурентоспроможність вищого навчального закладу як комплексну характеристику вузу за зазначений період часу в умовах конкретного ринку, відображаючи перевагу над конкурентами, а також здатність вузу до постійного функціонування і своєчасної адаптації до змін зовнішнього середовища.

Стосовно до управління ВНЗ нами пропонується більш конкретний зміст поняття: конкурентоспроможність вищого навчального закладу – здатність пристосовуватись до потреб замовників, постійно розвиваючись у розробленій

стратегії та місії, враховуючи тенденції конкретного сегмента освітнього ринку, спираючись на ефективне використання наявних ресурсів та довгострокову співпрацю з партнерами.

Управління конкурентоспроможністю ВНЗ являє собою певний аспект освітнього менеджменту, спрямований на формування, розвиток та реалізацію конкурентних переваг, стимулювання щодо збагачення потенціалу (кадри, матеріально-технічне забезпечення, інформатизація, зв'язок з громадськістю та інше) та забезпечення ВНЗ стійкого положення у конкурентному середовищі. Конкурентне середовище охоплює сукупність об'єктів та чинників ринку, які впливають на стосунки між навчальним закладом та замовниками.

Вищі навчальні заклади працюють на ринку освітніх послуг і продуктів, а також на ринку робочої сили. Ринок освітніх послуг і продуктів має певну специфіку, яка обумовлена, по-перше, наявністю зв'язку між ринком робочої сили і ринком освітніх послуг і продуктів. По-друге, особливістю освітніх послуг порівняно з іншими і, по-третє, поєднанням методів державного та ринкового регулювання [6].

Для досягнення довготривалого успіху робота із забезпечення конкурентоспроможності ВНЗ має здійснюватись у всіх сферах та по всіх аспектах його діяльності. Звідси випливає, що ключовими управлінськими аспектами забезпечення конкурентоспроможності ВНЗ є наступні показники [3]:

- тип організаційної структури управління,
- гнучкість та раціональність,
- стиль та методи управління,
- адаптаційні можливості,
- гнучкість та гомеостатичність ВНЗ.

Процес управління конкурентоспроможністю підприємства включає в себе наступні дії [3]:

- моніторинг конкурентного середовища та оцінку конкурентного статусу в освітній галузі;

- діагностування конкурентоспроможності ВНЗ та його основних суперників;
- конкурентне позиціонування вищого навчального закладу – вибір стратегічних підрозділів і структур із перевагами у конкурентній боротьбі;
- розробка концепції та стратегії управління конкурентоспроможністю ВНЗ;
- реалізація конкурентної стратегії ВНЗ.

Етапи і процедури процесу управління конкурентоспроможністю вищого навчального закладу представлено на рис.1 [3].

Практичне використання наведеної теоретичної моделі управління конкурентоспроможністю ВНЗ є можливим лише за умови її пристосування до реалій функціонування конкретного ВНЗ.

Наведена процедура управління на рис. 1 визначає конкурентоспроможність потенціалу ВНЗ як об'єкту управління, що має систему взаємозалежних елементів, яка складається із внутрішнього середовища підприємства, його споживачів і конкурентів, об'єднаних у єдине ціле для виконання завдання забезпечення міцних конкурентних позицій, збереження наявних і нарощування нових конкурентних переваг.

Підвищенню конкурентоспроможності та ефективності регіонального управління вищою освітою сприяє надання законодавством України у вищих навчальних закладах можливостей самостійно визначати форми навчання, організації навчального процесу; надавати додаткові освітні послуги; самостійно розробляти і впроваджувати свої програми наукової та науково-виробничої діяльності; вести видавничу діяльність; здійснювати спільну діяльність з іншими ВНЗ; проводити моніторинг якості освіти, звертатись до органів управління вищою освітою з ініціативою про внесення змін до чинного законодавства у галузі освіти.

Очевидно, досягти успіху у підвищенні конкурентоспроможності можна лише за наявності об'єктивної інформації про динаміку внутрішніх процесів

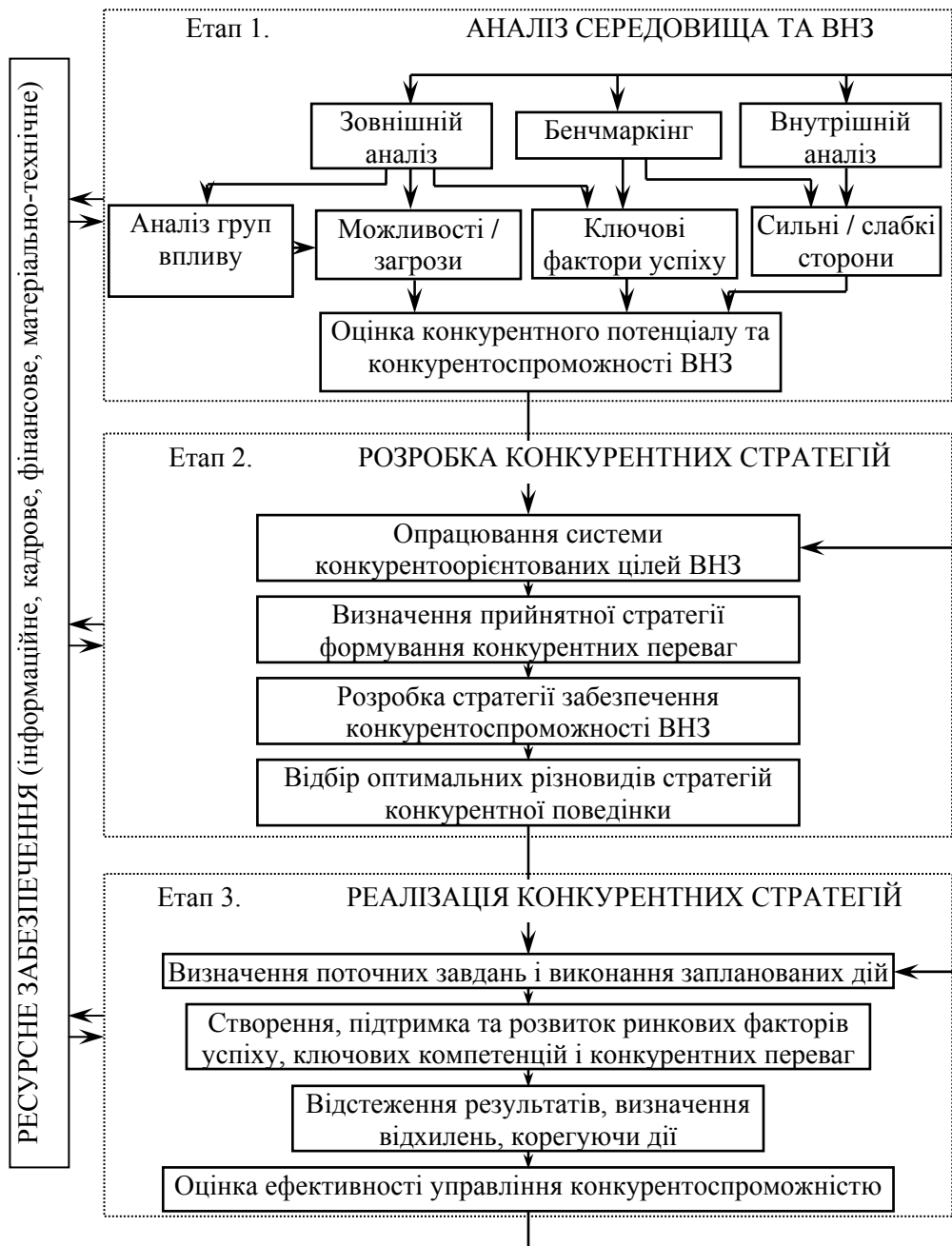

Рис. 1. Етапи і процедури процесу управління конкурентоспроможністю ВНЗ

системи та її складових, впливу факторів зовнішнього середовища та за умови професійного її використання. Створення певних служб інформаційно-аналітичного забезпечення в системі освіти та її складових є необхідним напрямом ефективної діяльності вищого навчального закладу та сталого розвитку. Джерелом інформації можуть бути статистичні дані офіційної

статистики, результати моніторингу, маркетингових та соціологічних досліджень за певними тематичними напрямками. Ці дані трансформуються в інформацію, на підставі якої формуються знання про динаміку процесів, що відбуваються в системі на державному та регіональному рівнях, у вищому навчальному закладі тощо.

Процес підвищення конкурентоспроможності потребує врахування специфіки взаємозв'язку як між елементами організації, так і з їх оточенням, і являє собою процес прийняття рішень (включаючи цілі, методи, плани) по досягненню цілей підвищення конкурентоспроможності. При цьому менеджмент (адміністративно-управлінський апарат) вищого навчального закладу повинен:

- об'єктивно оцінювати існуюче положення на освітньому ринку;
- визначати концепцію підвищення конкурентоспроможності;
- доводити необхідність змін;
- наочно представляти та пояснювати очікувані результати вдосконалення діяльності на основі рейтингової оцінки незалежного оцінювання.

На підставі рейтингу кожний вищий навчальний заклад має можливість оцінити своє місце в системі (групі), проаналізувати власні сильні та слабкі сторони і скорегувати стратегію сталого розвитку так, щоб наблизитися до значення коефіцієнта пріоритетності системи.

Окрім того, є можливість визначити сильні та слабкі сторони конкурента на ринку освітніх послуг та ринку праці за умов конкретної ситуації, що складається в кожній адміністративно-територіальній одиниці, регіоні, державі в цілому.

Системні інновації у вищій освіті базуються, передусім, на пошуку рішень щодо економічності, ефективності та результативності діяльності вищого навчального закладу й системи в цілому, вдосконаленні процесів підготовки, ефективності впровадження інноваційних технологій навчання. Наслідком таких інновацій можуть бути зміни організації навчального процесу

відповідно до вимог Болонської декларації. Це повинно суттєво вплинути на якість освітньої діяльності та якість вищої освіти, а в організаційному вимірі — на якість управління вищим навчальним закладом. Системні інновації потребують постійного накопичення інформації та знань щодо процесів, які відбуваються в зовнішньому та внутрішньому контекстах системи вищої освіти.

Одиничні (стихійні) інновації, на противагу системним, є випадковими у діяльності вищого навчального закладу. Це спонтанна реакція на нові можливості або загрози з боку зовнішнього чи внутрішнього середовища. Прикладами можуть слугувати відкриття нових спеціальностей, надання нових освітніх послуг, перманентне удосконалення процесу навчання чи системи управління. Впровадження та реалізація одиничних інновацій характеризується більшим ризиком і є менш ефективним порівняно з результатом дії системних.

Інновації у вищій освіті з погляду змін, які вони викликають, можна поділити на три групи: радикальні, рекомбінаційні та модифікаційні. Розглянемо характеристику інновацій за критерієм причини, що спонукала активно здійснювати інновацію.

Причина радикальних інновацій у вищих навчальних закладах полягає у бажанні здобути або утвердити позицію лідера, досягти конкурентоспроможності або утримати її на ринку освітніх послуг та ринку праці завдяки високій якості освітньої діяльності та якості вищої освіти.

Рекомбінаційні інновації базуються на необхідності проведення диверсифікації освітніх послуг та джерел фінансування, пошуку нових сегментів ринку освітніх послуг та ринку праці, підвищення ефективності управління вищим навчальним закладом.

Причиною модифікаційних інновацій є задоволення потреб клієнтів на ринку освітніх послуг та ринку праці.

На основі отриманих результатів необхідно скласти програму (комплекс робіт) підвищення конкурентоспроможності, яка спрямована на вирішення завдання поставлених вищим навчальним закладом.

В основу управління розробкою та реалізацією програми підвищення конкурентоспроможності покладаються наступні принципи:

- сполучення єдиноначальності керівника та колегіальних повноважень представників груп для спільного прийняття рішень;
- наділення керівників повноваженнями та відповідальністю при прийнятті рішень;
- організація єдиного керування на всіх стадіях розробки та реалізації програми;
- дотримання термінів та збалансованості ресурсів, що використовуються.

На рис. 2 узагальнено представлено основні дії (та їх взаємозв'язки) щодо розробки та реалізації програми підвищення конкурентоспроможності вищого навчального закладу.

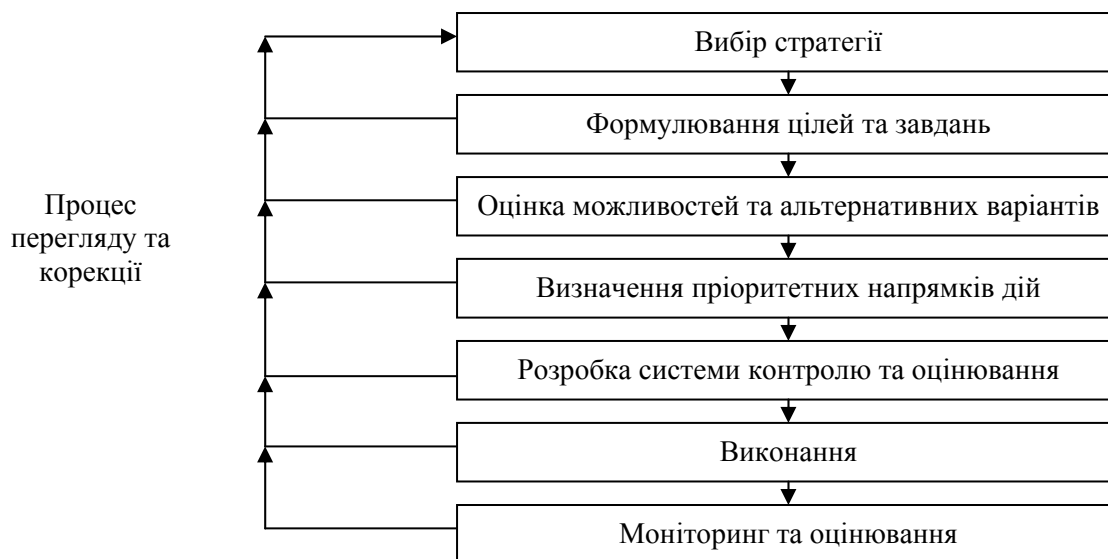

Рис. 2. Напрями дій при розробці та виконанні програми підвищення конкурентоспроможності

Таким чином, проведений аналіз з питань управління конкурентоспроможністю вищого навчального закладу, дає можливість зробити наступні висновки. В умовах розвитку освітнього простору ВНЗ повинен самостійно враховувати чинники, які мають вплив на конкурентні переваги і

його становища і конкурентному середовищі. Розвиваючи свою структуру, вдосконалення слабких міст в освітніх послугах, досконалість інформаційного простору надасть можливість оперативно реагувати на зміни у конкурентному середовищі пристосовуючись в ньому займаючи більшу частку освітнього ринку витісняючи більш неконкурентоспроможні ВНЗ.

Запропонована система управління конкурентоспроможністю ВНЗ, базована на виділенні проблемно-орієнтованого контуру управління, має цільовий циклічний характер, дозволяє вчасно враховувати і реагувати на зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства, і тим самим забезпечити високий рівень його адаптивності до динамічних умов середовища; систематизувати вхідні і вихідні інформаційні потоки по циклах і контурах управління, оперативно використовувати отриману інформацію в системі управління.

Література

1. **Балабанова Л.В.** Управление конкурентоспособностью предприятия на основе маркетинга: Монографія / Л. В. Балабанова, А. В. Кривенко. – Донецк : ДонГУЭТ им. М. Туган-Барановского, 2004. – 147с.

2. **Закон "Про вищу освіту".** Організація навчального процесу у навчальних закладах / Упоряд. О.В.Ситяшенко. – К. : Задруга, 2004. – С.113

3. **Клименко М., Дуброва О.С., Барабась Д.О., Омеляненко Т.В., Вакуленко А.В.** Управление конкурентоспособностью підприємства: Навчальний посібник. – К. : КНЕУ, 2006. – 527 с.

4. **Пащенко Н.И.** Конкурентоспособность вузов и стратегии их деятельности в условиях региональной конкуренции : дис. ... канд. экон. наук / Н. И. Пащенко. Уфа, 1999.

5. **Романова И.Б.** Управление конкурентоспособностью высшего учебного заведения / И.Б. Романова. – Ульяновск : Средневож. науч. центр, 2005.

6. **Фасхиев Х.А.**, Гараев И.М. Оценка конкурентного потенциала и конкурентоспособности высшего учебного заведения. – <http://kampi.ru>.

7. **Фатхутдинов Р.А.** Управление конкурентоспособностью вуза / Р.А. Фатхутдинов // Высш. образование в России. – 2006. – № 9. – С. 37–38.

Kravchenko K. "Management of competitiveness of institute of higher education"

In the article examined main questions and problems of management competitiveness of institute of higher education, disclosed the concept of "competitive of institute of higher education." Recommended algorithm development programs to improve competitiveness in the market of educational services.

Key words: competitiveness, governance, higher education, educational services.

Відомості про автора

Кравченко Катерина Вікторівна – аспірантка кафедри державної служби та управління Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.
Коло наукових інтересів: теорія та методика управління освітою.